

LES DONES MARQUEM EL RITME

LA REVOLUCIÓ FEMENINA DE LA MÚSICA VALENCIANA

REPORTATGE

La potència de
l'escena femenina
valenciana
VICENT X. CONTRÍ

> pàg. 4

TESTIMONIS

AMANDA DÍAZ
IRIS STELLA
EVA VALENCIANO
CARMINA MORELLÀ

> pàg. 5

ENTREVISTA

“Hi ha molt de patriarcat, però les xiques
estem agafant camí i organitzant-nos
amb molt d'amor i força”
VICENT X. CONTRÍ

> pàg. 6

CONTRAPORTADA

Les dones i la música
tradicional: un vincle de
sempre i per a sempre
SUSANA DÍAZ TEJEDOR

> pàg. 8

EDITORIAL

«No ens pararan!»

Les dones continuem patint una desigualtat estructural en tots els àmbits, especialment en el laboral: la bretxa salarial, la temporalitat, la precarietat, els sostres de vidre... Una desigualtat que s'agreuja si eres dona racialitzada o migrant i que es perpetua en l'esfera domèstica. Les cures de familiars, el treball de casa, la criança... Són tasques que, majoritàriament, continuen recaent en nosaltres les dones. Queda, per tant, molt de camí per recórrer per a assolir la plena igualtat.

D'altra banda, el context sociopolític general no ens afavoreix gens. El discurs patriarcal de la ultradreta cada vegada guanya més adeptes. Les polítiques que PP i Vox apliquen al País Valencià són obertament hostils contra la dona. Neguen la violència masclista i retallen recursos en matèria d'igualtat. No podem estar callades davant aquesta ofensiva contra el feminisme. No podem consentir que ens furten drets que ens han costat dècades guanyar. Ho hem de cridar ben fort aquest 8 de Març.

La revolució de les dones en la música valenciana

L'escena musical valenciana viu un moment dolç per a la dona. Per això hem volgut que elles protagonitzen aquest número. En els darrers premis Ovidi Montllor la mitat dels guardons han reconegut la tasca de dones. Però el camí no ha sigut fàcil. Les músiques valencianes han hagut de superar molts entrebancs. I en molts casos queden relegades a un paper secundari. Un exemple el constitueixen la majoria de festivals multitudinaris, que continuen copats per homes. Per sort, les xiquetes que en un futur vulguen dedicar-se a la música compten amb referents potents en qui emmirallar-se.

Parlant de referents, en aquesta revista també vos presentem algunes de les dones activistes que van obrir el camí per a la resta. Són les protagonistes del calendari coeducatiu d'enguany que cada any edita la Confederació Internacional. A més, hi incloem un reportatge sobre el projecte Coeducart, una iniciativa de l'STEPV que arreplega els treballs al voltant de la igualtat que han elaborat centenars de centres educatius

d'arreu del país. Activitats amb què volem deixar clar que no cedirem ni un sol mil·límetre en la lluita pels nostres drets. El pròxim 8 de Març omplirem els carrers. No ens pararan!

“

Les xiquetes que en un futur vulguen dedicar-se a la música compten amb referents potents en qui emmirallar-se

Dones d'Intersindical en la manifestació a València del 8 de març de l'any passat

MANIFEST 8M: JUNTES I ORGANITZADES SOM IMPARABLES!

ÈLIDA PUIG CEBOLLA
RESPONSABLE D'INTERSINDICAL DONES

El 8 de Març no és una data qualsevol del calendari. És una jornada de memòria, lluita i reivindicació, que recorda que els drets que hui gaudim les dones no han sigut mai un regal, sinó el resultat de dècades i segles de combats col·lectius protagonitzats per dones treballadores. L'origen del Dia Internacional de les Dones es troba en les lluites del moviment obrer femení de finals del segle XIX i principis del XX. Dones que treballaven en fàbriques tèxtils, en condicions d'explotació extrema, amb jornades interminables, salaris miserables i sense cap dret polític ni social, van començar a organitzar-se i a eixir al carrer per exigir una vida digna. Una altra data clau en el naixement d'aquesta efemèride va ser quan, en 1910, en la II Conferència Internacional de Dones Socialistes, la dirigent feminista Clara Zetkin va proposar instaurar una jornada internacional de lluita de les dones. Anys després, el 8 de març de 1917, les dones russes van eixir als carrers per exigir pa i pau, iniciant una vaga que acabaria desencadenant la Revolució Russa. No és casualitat que siga aquesta data la que finalment s'assenteix com a símbol internacional de la lluita feminista. Fet i fet, la realitat és que el moviment sindical i el moviment feminista han caminat junts per arrancar drets que hui alguns donen per fets: el dret al vot, a un salari, a la negociació col·lectiva, a la protecció social, a la maternitat, a la vaga. Parlar del Dia Internacional de les Dones no és una qüestió simbòlica ni nostàlgica. És un acte polític i de denúncia. És reconèixer que les dones continuem patint una desigualtat estructural en el món del treball, fruit d'un sistema que s'aprofita del nostre temps, del nostre cos i de la nostra força de treball. La bretxa salarial, la precarietat, la temporalitat, la segregació laboral, els sostres de vidre i la sobrecàrrega de treball de cures imprescindible per a sostindre l'economia continuen sent realitats quotidianes, invisibilitzades i no reconegudes. Aquesta desigualtat no afecta totes les dones igual: les dones racialitzades, migrants, amb diversitat funcional o en situacions de

major vulnerabilitat pateixen una doble, i sovint múltiple, opressió. Són les més exposades a la precarietat, a l'explotació laboral i a l'exclusió social dins d'un sistema que discrimina, jerarquitzava i abandona. Especialment sagnant és el que ocorre en els conflictes armats, on les dones i les xiquetes tornen a ser les que en pateixen les pitjors conseqüències: la violència sexual com a arma de guerra, els desplaçaments forçats, la pèrdua de les llars, la pobresa extrema i una càrrega de cures encara més pesada.

El 8 de Març també ens recorda que el feminisme està profundament lligat a la justícia social. Sense drets laborals, sense serveis públics forts, sense corresponsabilitat en les cures i sense autonomia econòmica, no hi ha igualtat real. El 8 de Març no és un dia aïllat: és tots els dies. Cada dia hem de lluitar pels nostres drets, perquè cada dia se'ns qüestiona, se'ns invisibilitza o se'ns intenta limitar. El feminisme no és una data marcada en el calendari: és una lluita constant per a viure amb dignitat. Fa només cinquanta anys, les dones no podíem obrir un compte bancari sense l'autorització del pare o del marit, ni tampoc treballar lliurement. Són drets que les nostres avantpassades van conquerir amb esforç i lluita, i que hui exercim amb tota naturalitat, sense ser conscients que no fa tant de temps eren impensables. Hui vivim temps convulsos, en què cada dia ens trobem amb notícies que ens fan tèmer un retrocés de dècades. Per això és fonamental saber d'on venim: perquè els drets no cauen del cel, es conquereixen i es defenen. Encara queda molt per fer, molt de camí per recórrer, i aquest camí només pot ser cap avant, mai cap arrere. Tenim un context profundament desfavorable a escala mundial, marcat per retrocessos en drets, per l'augment dels discursos d'odi i per l'ofensiva contra les polítiques d'igualtat. Al País Valencià la situació no és millor, amb un govern del PP i VOX obertament reaccionari en matèria de polítiques d'igualtat i en la seua ofensiva contra el feminisme. Per tot açò, davant l'ofensiva reaccionària i neoliberal que ataca els drets laborals, socials i feministes conquerits amb la lluita sindical i feminista, des d'Intersindical Dones reafirmem el nostre compromís de classe i de gènere. No retrocedirem ni un pas. Continuarem organitzant-nos, lluitant i resistint amb fermesa, consciència col·lectiva i determinació, perquè els drets no es negocien: es defenen als centres de treball i als carrers. Fem una crida a tota l'afiliació de la Intersindical Valenciana a participar massivament en la manifestació del 8 de Març, a les 18 hores, per a fer visible que sense drets per a les dones no hi ha drets per a la classe treballadora. El pròxim 8M ocupem els carrers dels nostres pobles i ciutats amb el lema «Juntes i organitzades som imparables!».

“

Davant l'ofensiva reaccionària i neoliberal que ataca els drets laborals, socials i feministes conquerits amb la lluita sindical i feminista, des d'Intersindical Dones reafirmem el nostre compromís de classe i de gènere

INTERSINDICAL
VALENCIANA

INTERSINDICAL
ÈPOCA II – Núm. 90 – Març 2026

EDITA: INTERSINDICAL VALENCIANA
DIRECCIÓ: Manel Àlamo
COORDINACIÓ: Clara Esteve
INTERSINDICAL DONES: Èlida Puig
CAP DE REDACCIÓ: Clara Esteve
DISSENY I MAQUETACIÓ: JuanRa Ortiz, Òscar Rosaleñ
PORTADA: Òscar Rosaleñ

AUDIOVISUALS: Manel Àlamo, Clara Esteve i Vicent X. Contri
CORRECCIÓ LINGÜÍSTICA: Antoni Soriano
WEB: Merche Arráez
CONSELL DE REDACCIÓ: Manel Àlamo, Beatriu Cardona, Vicent X. Contri, Clara Esteve i Marco Llerena
COL·LABORACIONS: Vicent X. Contri, Clara Esteve, Amanda Díaz, Susana Díaz Tejedor, Èlida Puig, Iris Stella, Marta Tafalla, Eva Valenciano
ADMINISTRACIÓ I REDACCIÓ: Juan de Mena, 18, bxs. 46008 València. Tel. 96 391 91 47 · Fax 96 392 43 34
allioli.stepv@intersindical.org
TIRATGE: 17.000 exemplars
ISSN: 1699-4809
DIPÒSIT LEGAL: V-807-2000
FRANQUEIG CONCERTAT: 46/196

INTERSINDICAL VALENCIANA

www.intersindical.org

ALACANT: Glorieta Poeta Vicente Mogica, 5-12. 03005. Tel. 965 98 51 65
ALCOI: Alcoleja, 5. Tel. 690 158 689
ALZIRA: Plaça del Sufragi 11, Ent A i B. 46600. Tel. 96 240 02 21
ELX: Maximilià Thous, 121-B. 03201. Tel. 966 22 56 16
CASTELLÓ: Marqués de Valverde, 8. 12003. Tel. 964 26 90 94
VALL D'UIXÓ: Avinguda Jaume I, 31 E (entresol), 12600. Tel. 632 416 139
GANDIA: Av. d'Alacant, 18-1r. 46701. Tel. i fax. 962950754
VALENCIA: Juan de Mena, 18, bxs. 46008. Tel. 96 391 91 47
BUNYOL: Jesús Sáez Ramírez, 4. 46360. Tel. 960 823 260
XÀTIVA: Portal del Lleó, 8, 2a. 46800. Tel. 96 228 30 67

Amb la col·laboració de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua:

AVL
ACADÈMIA
VALENCIANA
DE LA
LLENGUA

COEDUCACIÓ

LES DONES ACTIVISTES PROTAGONITZEN EL CALENDARI COEDUCATIU 2026

ES TRACTA D'UNA DE LES EINES EDUCATIVES AMB MÉS RENOM EN LA LLUITA PER LA VISIBILITZACIÓ DE LES APORTACIONS CULTURALS I SOCIALS DE LES DONES

MARTA TAFALLA
RESPONSABLE D'STEPV-DONES

El Calendari Coeducatiu 2026 “Temps de Dones. Dones en el temps” s’ha consolidat com una mitjà fonamental per visibilitzar les dones i les seues aportacions al llarg de la història, i enguany ha sigut presentat per STEPV Dones i Intersindical Dones a Alacant, Castelló, València, Vinaròs i Gandia. Aquesta iniciativa, impulsada per l’Organització de Mujeres de STES-Intersindical i la Confederación Intersindical, amb la participació activa de STEPV-Dones i Intersindical Dones, combina educació, art i memòria històrica, i esdevé una proposta imprescindible per a posar les dones en el centre del relat social i pedagògic.

L’edició de 2026 està dedicada a les dones activistes, dones que han desafiat normes, han organitzat resistències i han obert camins de drets i llibertats. Cada mes mostra vides que són exemple de coratge i compromís,

interpel·lant directament el present. El calendari no és només un recurs didàctic: és una ferramenta de consciència crítica i de transformació social.

Les presentacions han donat veu i protagonisme a dones del nostre territori que apareixen en el calendari, reforçant la necessitat de reconèixer referents propers i trencar amb la invisibilització sistemàtica de les aportacions femenines. Recuperar aquestes trajectòries és un acte de justícia i una aposta de futur: sense referents femenins no hi ha igualtat real.

En tots els actes s’ha remarcat amb força la importància de la coeducació com a pràctica feminista imprescindible, i el valor de projectes com aquest que aporten referents femenins absents dels llibres de text i dels currículums tradicionals. Davant un model educatiu que encara arrossega biaixos androcèntrics, aquest calendari ofereix materials per construir mirades més justes, diverses i igualitàries, i per treballar la igualtat de manera quotidiana a les aules.

La il·lustració d’aquesta edició és obra de la creadora gallega Laura Romero, artista compromesa amb projectes culturals i educatius amb perspectiva de gènere. La coordinació artística i el disseny editorial en totes les llengües ha estat a càrrec de Mónica

“

Sense les dones, la història està incompleta; amb elles, el present s’enriqueix i el futur es transforma

Muñoz, responsable de comunicació del Sindicat. En la documentació i les propostes didàctiques han participat 42 dones de l’organització, evidenciant el valor del treball col·lectiu feminista.

Publicat en diverses llengües —castellà, català, aragonès, gallec i asturià—, el calendari combina educació, art i memòria per a reivindicar la força de les dones d’ahir i de hui i continuar sembrant igualtat des de l’educació.

És una crida clara: sense les dones, la història està incompleta; amb elles, el present s’enriqueix i el futur es transforma.

COEDUCART: EDUCAR EN LA IGUALTAT A TRAVÉS DE L'ART PER TRANSFORMAR L'ESCOLA I LA SOCIETAT

MARTA TAFALLA RAMÓN
RESPONSABLE STEPV-DONES

En un moment en què la coeducació ha deixat de ser una opció per a convertir-se en una necessitat pedagògica i social, el projecte CoeducArt, impulsat per STEPV-Dones, s’ha consolidat com una de les iniciatives més sòlides, pràctiques i transformadores dins del panorama educatiu valencià. No és només una proposta didàctica: és una xarxa de centres, docents i futures mestres que entenen que educar en igualtat requereix acció, creativitat i compromís sostingut. A més, aquest recorregut ha sigut reconegut amb el Premi Igualtat de la Universitat d’Alacant l’any 2024, un guardó que reforça el valor pedagògic i social del projecte. Des de l’origen, el projecte es planteja com una resposta pràctica a una evidència: la normativa sobre igualtat i coeducació és necessària, però només pren sentit quan es concreta en experiències d’aula, projectes de centre i produccions de l’alumnat que qüestionen estereotips i construeixen nous referents.

El valor diferencial de CoeducArt és la seua aposta per l’art com a llenguatge transformador. El projecte entén l’expressió artística —plàstica, literària, musical, audiovisual, escènica— com una via privilegiada per treballar la igualtat, visibilitzar les aportacions de les

dones, denunciar les violències masclistes i promoure relacions basades en el respecte i la corresponsabilitat.

A través de treballs d’investigació, creacions artístiques, projectes interdisciplinaris i activitats vinculades a dates clau com el 25N, l’11F o el 8M, l’alumnat analitza la realitat, la interpreta i la transforma simbòlicament. Així, la coeducació deixa de ser un discurs abstracte per a convertir-se en una experiència viscuda i compartida.

Les mostres CoeducArt, celebrades anualment des del curs 2016-2017, han crescut de manera sostinguda tant en participació com en qualitat de les propostes. Des d’una primera mostra amb dèsset centres fins a arribar a desenes de centres de tot el territori, el projecte

ha demostrat la capacitat del professorat per a generar materials coeducatius rigorosos, creatius i transferibles.

Un dels pilars del projecte és la connexió entre els centres educatius i la universitat. Des del principi, CoeducArt ha apostat per

“

El projecte ha fet un pas especialment rellevant: actualment CoeducArt ja està inclòs en el currículum dels graus d’Educació de la Universitat d’Alacant

Un dels treballs coeducatius del Coeducart de Castelló d’enguany

situar les mostres en l’entorn de les facultats d’Educació, per a crear un espai de trobada entre el professorat en actiu i el futur professorat.

En aquest sentit, el projecte ha fet un pas especialment rellevant: actualment CoeducArt ja està inclòs en el currículum dels graus d’Educació de la Universitat d’Alacant, ja que es treballa, de manera voluntària, en algunes assignatures del Departament de Didàctica General i Didàctiques Específiques, en què s’utilitza com a referent de bones pràctiques, model d’intervenció coeducativa i exemple de treball transversal per projectes.

Paral·lelament, s’està treballant perquè aquesta integració curricular siga també una realitat en la Universitat Jaume I, ampliant així l’impacte del projecte en la formació inicial docent a tot el sistema universitari valencià.

El projecte dona visibilitat a experiències reals de centre, reforça la figura de coordinació d’igualtat, impulsa la revisió de llenguatges i materials, i promou la incorporació de les aportacions de les dones al currículum. A més,

genera comunitat professional i reconeixement mutu entre docents que, sovint, han treballat la coeducació de manera silenciosa i poc reconeguda. És la prova que la transformació educativa no només depèn de grans reformes, sinó també de projectes sostinguts, col·laboratius i arrelats en la pràctica.

Per tot açò, anunciem amb alegria que el CoeducArt 2026 ja està en marxa. Enguany hem començat a Castelló, on l’exposició s’ha pogut visitar del 3 al 12 de febrer en la Facultat de Ciències Socials de la Universitat Jaume I. A l’abril arribarà a l’Aulari II de la Universitat d’Alacant i a València està previst que la mostra s’inaugure al maig.

Posar en valor CoeducArt és posar en valor el treball quotidià de moltes docents que entenen que educar en igualtat no és una activitat puntual, sinó una manera d’ensenyar i d’estar en l’escola. I és, també, apostar perquè la formació del futur professorat incorpore la coeducació, no com a complement, sinó com a eix central de la tasca educativa.

LA REVOLUCIÓ FEMENINA DE LA MÚSICA VALENCIANA / REPORTATGE

Eva Dénia

Abril

Esther

La Maria als Premis Ovidi

Merxe Banyuls

Mari Carme Girau

LA POTÈNCIA DE L'ESCENA FEMENINA

La música valenciana viu una eclosió de dones. I s'ha d'agrair que programadors i programadores comencen a tindre en compte la realitat cultural. Cada any sorgeixen noves artistes i els treballs discogràfics es multipliquen i s'endinsen en tots els estils. En el cas de la música en valencià, l'increment i la qualitat de les propostes han anat agafades de la mà. En els darrers premis Ovidi Montllor, la meitat dels guardons van recaure en dones.

VICENT XAVIER CONTRÍ
ÀREA DE PUBLICACIONS I COMUNICACIÓ

Amb tot, el camí no ha estat fàcil. Les dones valencianes en la música han hagut de superar els mateixos entrebancs —o més encara— que en altres disciplines artístiques. Referents com Matilde Salvador, Dolors Sendra, Amparo Iturbi i Maria Teresa Oller —en la música clàssica i popular— van obrir els ulls d'una societat masculinitzada. Pel que fa a la cançó en valencià i la música folk reivindicuem les figures de Maria del Carme Girau —única valenciana integrant de l'històric grup dels Setze Jutges—, Merxe Banyuls —cantant d'Els Pavesos— o Maribel Crespo, que ha format part d'Al tall i de la formació femenina Sis Veus. Precisament en Sis Veus, es van unir també grans artistes al voltant d'aquest projecte: Eva Dénia —la destacada intèrpret del jazz valencià—, Lola Ledesma, Maria Amparo Hurtado, Merxe Martínez i Patxi Ferrer. Un apartat especial es mereix Carraixet, amb les dones de la família Giner al front (Mari Carme, Eva, Miryam, Vanessa i Carme). Des de 1972 les veus femenines en el grup ho han cantat tot; des de música popular fins al pop, passant per la música infantil i la cançó.

A tot això cal sumar-li les artistes que no han tingut una mínima presència als mitjans de comunicació. Dones cantadores de carrer, d'albaes i de festa major. El cant d'estil ha generat i genera grans veus i la llista és interminable si recapitem noms al llarg

de la història: Victorieta, Amparo Rubio, Conxa Tamarit, Jacinta Bartolomé, Conxeta la del Mercat, Josepa Blasco, Teresa Segarra, Pilareta, Xiqueta de Pinedo, Marieta la del Túria...

En l'àmbit del rock cal recordar grups que a les acaballes dels noranta i primeries del segle XX van tindre dones encapçalant formacions de música en valencià, com ara Repesàlia, Punk Tomaka i Arròs Caldós. En els anys huitanta, i en castellà, van triomfar arreu de l'Estat diferents bandes amb dones al capdavant. Podríem citar, entre altres, Vídeo, Betty Troupe, Presuntos Implicados o Los Romeos. Després vingueren propostes en valencià com Soul Atac, Rapsodes (amb Mireia Vives), Pupil·les... En l'apartat folk cal reconèixer la tasca d'internacionalització feta per Mara Aranda (amb l'Ham de foc i en solitari) i en la música infantil Aitana Ferrer i Carme Laguarda (Canta Canalla).

L'esclat actual

És difícil parlar de totes, potser en aquestes ratlles només es tracta de fer-hi una aproximació per a certificar-ne l'excel·lent estat de salut. En aquesta revista, entrevistem una de les grans protagonistes del moment, Sandra Monfort, i també escrivim sobre el nou treball de GEM en la secció fixa de novetats discogràfiques. Igualment cal fer esment de La Maria, que ha aconseguit el reconeixement de crítica i públic amb els dos discos publicats en només dos anys (*L'Assumpció* i *Robina*) i

amb els quals ha triomfat en les edicions dels Ovidi de 2023 i 2025.

La llista dels darrers anys és llarga i per a tots els gustos musicals. Mireia Vives, Abril, Lola Bou, Naina, Laia Casanova, Eva Gómez, Clara Andrés, Àngela Furquet, Maria Faubel, Kela, Titana, Xiomara Abello, Tatiana Prades, May Ibañez, Rebeca Mut, Aina Koda, Anna Millo, Ina Martí, Colomet, La Xica, Esther, Tesa o Jazz Woman en són alguns exemples. I grups liderats o coliderats per dones com El Diluvi, Palmer, Musicants, Bèrnia, Batà, Besarabia, Maluks, Frida, Pellikana, Inèrcia, Efecto Doppler, Malifeta, Júlia, Ofèlia, Mafalda, Tito Pontet, Candela Roots, Arrop i Tallaetes... I podríem seguir.

La periodista Isa Monzó —presentadora del desaparegut programa d'À punt *Territori Sonor* i ara capficada en l'instagram musical *Sona a casa*— ens apunta quines són les mancances i les fortaleces de les dones de la música en valencià. «Crec que no és casualitat que actualment algunes de les propostes més destacades i atrevides en la indústria musical més *mainstream* i també en l'escena valenciana tinguen nom de dona. La lluita per la visibilització que han dut a terme les generacions anteriors comença a donar els seus

fruits i això és un bucle que s'alimenta gràcies a l'augment de referents. Cada vegada hi ha més dones que no tenen por d'arriscar a l'hora de fer música i que reclamen el seu lloc dins de la indústria, un lloc que saben que els pertany».

Però per a Monzó, no tot són flors i violes: «Estem en un moment de bonança, però encara queden moltes coses per fer. Els cartells de la majoria dels festivals més multitudinaris continuen copats pels homes i només hi participen un percentatge ínfim de dones. També està demostrat que tenim una tolerància molt més gran als grups mediocres masculins que als femenins, la indústria és

molt més exigent amb les dones que han de demostrar moltes més qualitats que qualsevol banda o artista masculí. I per a mi, un dels espais que ens queda per conquerir és la presència de dones de més edat en els escenaris».

“

Reivindicuem Maria del Carme Girau —única valenciana dels Setze Jutges—, Merxe Banyuls —d'Els Pavesos— o Maribel Crespo, d'Al tall i de Sis Veus

EL PAPER EN LES BANDES DE MÚSICA

El planter de dones en tots els estils musicals no seria possible sense la xarxa de bandes de música que s'estén de nord a sud del País Valencià. Segons les fonts consultades, ara mateix en el cens de les 546 bandes inscrites en la Federació de Societats Musicals de la Comunitat Valenciana hi ha un 60% d'homes i un 40% de dones. La Federació està formada per 47.000 músics i 60.000 alumnes de

les respectives escoles d'ensenyament musical. Es dona la circumstància que, en general, quan comencen els estudis en les escolletes de les bandes de música hi ha més xiquetes que xiquets. Una xifra que decau quan arriben a l'edat adulta. És en aquest moment quan les dones abandonen les bandes. Cal recordar que la Federació representa més del 50% de bandes de música de tot l'Estat.

LA REVOLUCIÓ FEMENINA DE LA MÚSICA VALENCIANA / TESTIMONIS

“TREBALLAR AMB PERSPECTIVA DE GÈNERE VOL DIR ENTENDRE QUE LES DECISIONS MENUTES TAMBÉ SÓN POLÍTQUES”

AMANDA DÍAZ
PRODUCCIÓ I COMUNICACIÓ EN A FIL DE VINT

Sempre he escoltat música feta per dones. No com una postura política conscient, sinó perquè em resultava més propera. A l'institut ja em passava: connectava més amb aquelles veus, amb la manera de contar les coses, amb una sensibilitat que sentia més pròxima. Simplement, escoltava allò que m'agradava. Amb els anys he entès que aquella tria aparentment intuïtiva també diu molt del lloc des d'on m'he relacionat amb la música.

La meua entrada al món musical va ser de la mà de Suport Produccions. Aquella etapa va

ser clau per a entendre com funciona el sector des de dins: la producció, la programació, les jerarquies que sovint no es qüestionen. Va ser aleshores quan me'n vaig començar a adonar: el sector musical està profundament masculinitzat. No només als escenaris, sinó sobretot darrere: en la producció, la tècnica, la direcció i els espais on es prenen les decisions. Les dones estàvem, però en menor quantitat, amb menys visibilitat i, de vegades, amb la sensació d'haver de justificar la nostra presència. L'any 2017 vaig muntar la meua pròpia empresa de management i producció d'esdeveniments, Sotabosc. Amb el temps, em vaig adonar que molts dels grups amb els quals treballava estaven formats per dones. Això em va obligar a mirar el sector amb més atenció i vaig constatar que les trajectòries no depenen només del talent o de la voluntat, sinó també de les condicions

materials i simbòliques en què es desenvolupen. Les barreres no sempre són visibles, però existixen: la difícil conciliació del sector amb la maternitat, la precarietat, l'absència de xarxes de suport, la manca de referents propers. A açò s'afeg el fet que encara hui hi ha programadors que viuen com una obligació el fet d'incloure dones en els cartells de forma paritària. Com si la paritat fora una imposició i no una oportunitat per a ampliar relats i públics. Opine que treballar amb perspectiva de gènere no vol dir fer grans discursos, sinó entendre que les decisions menudes —com s'organitza un equip, com es gestionen els temps, com es resolen els conflictes— també són polítiques.

Actualment treballo en producció i comunicació cultural a Fil de Vint, i continue veient que cada vegada hi ha més dones amb ganes d'impulsar projectes. Però també veig que

moltes d'elles topen amb límits estructurals que fan que el camí siga més costerut del que hauria de ser. El 8 de Març és una bona oportunitat per a posar tot això damunt la taula.

“QUAN POSE LÍMITS ES QÜESTIONA LA MEUA ACTITUD, COSA QUE NO PASSA AMB ELS HOMES”

IRIS STELLA
PRODUCTORA MUSICAL

Fa onze anys que treballo en el sector musical i he viscut moltes realitats segons els rols que he ocupat i els àmbits on he treballat. Vaig començar com a tècnica de so, un entorn tradicionalment masculinitzat, on feia les mateixes tasques que els meus companys, des de carregar camions fins als muntatges més exigents. Tot i que molts pensarien que el sector tècnic seria el més hostil per a una dona, va ser tot el contrari: és on em vaig sentir més segura i el tracte solia ser respectuós.

Quan passe a l'àmbit de la producció i el *management*, el rol que se m'assigna està més vinculat a la figura de dona cuidadora i medidora. Quan pose límits, és més fàcil que es qüestione la meua actitud, titlant-me de sensible o criticant que mostre desacord en situacions de tensió, fins i tot dient-me que soc “massa transparent”, cosa que rarament passa amb companys homes. A més, sent que he de demostrar més per a ser considerada una igual i poder accedir a certs cercles de decisió.

El sector continua dominat per homes, encara que cada vegada som més dones creant xarxes i obrint camins. Encara que una de les situacions més frustrants és veure com, sovint, la falta de sororitat també ve de companyes que ataquen projectes liderats per dones sense reconeixement ni crítiques

constructives. Això passa perquè seguim centrant-nos pràcticament només en les dones sobre l'escenari, oblidant totes les que treballem baix.

Tot i això, el moment actual és emocionant. M'encanta la meua faena i valore tot el que m'ha aportat: projectes que m'han fet créixer, experiències que

m'han ensenyat i persones meravelloses que continuen formant part del meu camí professional i personal. Hem demostrat que es pot treballar amb professionalitat

“

Seguim centrant-nos pràcticament només en les dones sobre l'escenari, oblidant totes les que treballem baix

sense renunciar a les emocions, a l'amabilitat ni a una mirada humana, transformant la indústria i obrint el camí per a les pròximes generacions.

“LA MATERNITAT HA CANVIAT LA MANERA D'ENTREGAR-ME AL MÓN DE LA MÚSICA I AIXÒ SÍ QUE POT SER UN OBSTACLE”

EVA VALENCIANO
PROMOTORA MUSICAL

Vaig començar en el món de la representació d'artistes en 2016 de manera totalment casual. Primerament, es tractava d'acompanyar als concerts un duet que començava, només per vendre cedés. Amb el temps la faena va anar augmentant, i amb això la meua implicació.

He tingut molta sort: en primer lloc, perquè els músics amb qui he treballat sempre ho han fet des de la confiança i la transparència absoluta. I segon, perquè tot i que sempre m'he centrat en un projecte concret, aquesta

confiança que han anat depositant en mi ha afavorit que poguera aprendre i desenvolupar la meua faena sense molts obstacles.

En aquest sentit, no puc dir que ser dona haja sigut un d'aquests obstacles. Potser ser una xicoteta part del món cultural, sí. No em malinterpreteu, és més prompte la sensació que si no ets del “grans”, no t'escolten igual. No sé si ser dona hi influeix, encara que és un mon majoritàriament d'homes.

El que sí que puc dir és que la maternitat ha canviat la meua manera de viure i entregar-me a aquest món. I que això sí que pot esdevindre un obstacle. Abans de ser mare era molt més fàcil. Per exemple, no hi havia horaris, i podies decidir treballar a les 6 am o a les 21 h, era igual. Ara hi ha horaris, i ningú cobreix prou el temps que voldria dedicar a la meua filla. Suppose que ens passa a totes les mares, i m'ha

començat a fer ràbia la paraula conciliació, perquè es contempla com un dret, i fins i tot per a una mateixa, es converteix en una exigència: “Fes-ho millor”

Ara, mire arrere i em sorprén tot el camí fet des d'aquells primers concerts venent cedés sense saber massa bé on em portaria tot allò. La música m'ha donat molt, sobretot persones i aprenentatges, però també m'ha obligat a preguntar-me fins on vull arribar i de quina manera. La maternitat no m'ha allunyat d'aquest món, però sí que m'ha fet mirar-lo diferent, amb més consciència del temps, de les absències i del que realment és important. Encara estic aprenent a trobar aquest equilibri, i potser no existeix del tot. Però sí que tinc clar que vull continuar treballant des del respecte cap als projectes, cap als altres i també cap a mi mateixa, sense sentir que

estimar la meua faena ha d'estar renyit amb cuidar la meua vida, i entenent que cuidar no és una responsabilitat que recaiga només en nosaltres.

“HI HA UN PROBLEMA ESTRUCTURAL EN LES ORQUESTRES”

CARMINA MORELLÀ
VIOLINISTA A L'ORQUESTRA DE VALÈNCIA

La meua experiència com a violinista a l'Orquestra de València (OV) es pot considerar molt gratificant i dolça. És una faena on cada setmana interpretem programes diferents, interessants i enriquidors. La companyonia és evident entre tots nosaltres. Tot i que les dones només som un 33% de la plantilla de l'OV, estem en llocs rellevants dins d'ella, com a solistes en diferents instruments i també en la part administrativa del Palau de la Música. Així i tot, el món de la música clàssica segueix sent

un sector molt masculinitzat, on la bretxa de gènere existeix i el sostre de vidre invisible i difícil de trencar continua present.

Segons les dades reflectides en els estudis realitzats per l'Associació de Dones en la Música, la presència femenina en les orquestres és un problema estructural que ve heretat des de l'educació inicial. La bretxa de gènere existent ha disminuït en la interpretació, però continua existint de manera molt notòria en la direcció d'orquestra i en la composició. Aquestes xifres ens indiquen que en els diferents auditoris espanyols només una dona, com a màxim, es posa al capdavant de les orquestres cada any. En les programacions, la presència de les dones compositores és encara més escassa. Fins i tot en la part solista, la presència

femenina és mínima, sobre haver-hi un gran nombre de solistes excelsos de diferents instruments.

M'agradaria ressaltar i agrair el treball realitzat per l'Associació de Dones en la Música. Gràcies als seus estudis es visibilitza la realitat de la música simfònica a l'Estat,

i ens fa més conscients de la situació que, encara que sembla que estem en una època dolça, reflecteix una precarietat laboral que continua existint per a les dones.

“

La bretxa de gènere continua existint de manera molt notòria en la direcció d'orquestra i en la composició

Tot i que encara queda camí per a trobar la paritat, cal no descuidar l'excel·lència artística.

LA REVOLUCIÓ FEMENINA DE LA MÚSICA VALENCIANA / ENTREVISTA A SANDRA MONFORT

“Hi ha molt de patriarcat, però les xiques estem agafant camí i organitzant-nos amb molt d'amor i força”

L'artista de Pedreguer marca el ritme creatiu de tota una generació de músiques. Amb Xaluq, Marala i en solitari ha aconseguit l'èxit de públic i el respecte de la crítica amb nombrosos reconeixements als seus discos. Darrere de Sandra Monfort trobem una excel·lent carrera artística i acadèmica que començà en l'escola musical del seu poble, per a cursar després els ensenyaments professionals en el Conservatori Tenor Cortis de Dénia i per a graduar-se en guitarra clàssica en l'Escola Superior de Música de Catalunya.

VICENT XAVIER CONTRÍ
ÀREA DE PUBLICACIONS I COMUNICACIÓ

Has cantat a la bellesa i l'espiritualitat en els teus discos. També a la tradició folk i les músiques urbanes del moment. En quin moment artístic es troba Sandra Monfort ara mateix?

He cantant a tot el que sentia necessitat de posar-li veu, a tot el que volia que tinguera un espai al món, perquè quan ho cantes, quan cantes la vulnerabilitat humana, o el poder femení, o la tradició, li estàs donant un lloc, li estàs permetent l'atenció dels ulls que miren amb curiositat, i per tant li estàs permetent una oportunitat que prenga vida i cale dins dels cors de tot aquell que s'acosta a explorar-ho. Per a mi és molt important la decisió del cantar: quines coses vull cantar i de quina manera les vull cantar. Tot cantar és un moviment polític, íntim i poètic. I

per tant, revolucionari en un temps en què impera el que és immediat, banal, travessat pel capital... Cantar convida a atendre les necessitats individuals i col·lectives i a explorar-les amb la bellesa per bandera, convida a celebrar en comunitat l'entusiasme per la vida i mobilitzar-nos pel bé comú. Ara

mateix, em trobe en un moment d'exploració i de moltes preguntes per a entendre quines coses vull cantar ara. (Riu).

“

Tot cantar és un moviment polític, íntim i poètic. I per tant, revolucionari en un temps en què impera el que és immediat, banal, travessat pel capital...

Part de les teues cançons i dels teus espectacles són un cant a la reivindicació de les dones, a

l'actitud desinhibidora sense prejudicis de totes les persones, siguen del gènere que siguen. Creus que fan falta més propostes com la teua?

Així fora que hi haguera més diversitat, i tant. Pense que és necessari que els escenaris siguen de totes igual, que siguen espais segurs per a totes. Perquè pujar dalt d'un escenari és un acte de generositat i humilitat, de moltíssima exposició. L'art crític és arriscat. Si mires arrere, molts artistes que han decidit entregar-se sencera a l'art, han acabat morts, com ara Lorca... Els escenaris a vegades són espais molt hostils i posen en un lloc de molta vulnerabilitat l'artista. Pense que és important que entre totes convertim els escenaris en uns llocs amables i segurs per a totes les formes d'existir i d'expressar-se. Necessitem donar-los espai a les dissidències i crear escenaris molt més diversos dels que hi ha ara.

El crit de guerra «a despatxar xona» de la cançó *Bandida* s'ha convertit en tota una proclama monfortera i feminista. Com definiries la part més bizarra o divertida en el conjunt artístic de Sandra Monfort?

(Riu). Pense que és bonic fer un crit a la lleugeresa, a l'humor. M'agrada sentir cançons que em fan riure també, i que diuen les coses clares i que em conviden a l'alegria.

“

“A despatxar xona” és un cant per a totes les gays and girls, totes les ties xules i divertides

I per tant, jo també a vegades vull jugar a aquest joc. “A despatxar xona”

és un cant per a totes les gays and girls, totes les ties xules i divertides, amb ganes de viure tranquil·les i contentes.

A la gent li agraden els contrastos de Sandra Monfort en les actuacions. De la part més sensible, guitarra en mà, a la més ballable, creativa, alternativa i gamberra. Com dissenyes el repertori i la posada en escena?

Intente que el xou en directe siga un viatge que travesse les emocions de cap a cap, des del lloc més íntim i tendre fins al lloc més esgarrador i acabant amb el més divertit i eufòric per a deixar la festa calenteta (riu). M'agrada poder oferir tots els matisos que em travessen a mi també quan faig música. I pense que és bonic també dibuixar aquesta onada energètica de cap a cap.

Pedreguer té una llarga tradició de la música tradicional, també de la cançó, amb Lluís el Sifoner com a referent, o de l'escena més underground del País Valencià de les acaballes del segle passat. Com t'arriben totes eixes influències?

Jo em declare enamorada de la música tradicional valenciana i del folklore en general, fa molts anys que tinc molta curiositat per conèixer les arrels, la tradició, la història. Pense que m'ajuda a covar la bellesa de les nostres terres, conservar-la, sostindre-la i propagar-la. Perquè tenim unes cançons que són una joia, i són les cançons que també ens han format com a persones, formen part de nosaltres perquè contenen la nostra història, una història col·lectiva carregada de patiment, dolçor, humor, alegria, també patriarcat... Per això és tan important posar-ho tot damunt la taula, observar-ho, i fer la reflexió sobre què és el que vull propagar de tot açò. Si eixa és l'ofrena que m'han deixat els meus avantpassats, si aquest és el llegat, amb totes les llums i ombres, quin és el llegat que jo vull deixar? Quina és l'ofrena que jo vull entregar al món?

Quina sorpresa ens prepara Sandra Monfort per al 2026 i 2027?

Moltes sorpreses! Estic molt creativa! Em sent en un moment creatiu molt ric, nodrit i gustós. Amb ganes de compartir tot el que em reclama per dins atenció, en forma de cançons.

Com veus el panorama femení valencià actual pel que fa a la música en general i el pop, el folk i l'electrònica en particular?

Creixent molt! Estic envoltada de xiques guapes i això m'encanta! Per bé que encara falta molt per fer, perquè segueix havent-hi molt de patriarcat encara per ací i per allà, però les xiques estem agafant camí, organitzant-nos, ajuntant-nos i donant-nos molt d'amor i molta força mútuament, i això és la palanca més efectiva del canvi.

CARMEN GUILLÉN

REDIMIR Y ADOCTRINAR: EL PATRONATO DE PROTECCIÓN DE LA MUJER (1941-1985)

Editorial Crítica, Barcelona, 2026, 272 pàg.

Des de 1941 fins a ben entrada la democràcia, el Patronat de Protecció de la Dona, la més longeva però, en canvi, la més desconeguda de les institucions de repressió franquista, va funcionar com una peça clau en l'arquitectura política i moral del règim. La seua fosca labor es basava en quatre pilars: treball i oració per a redimir; disciplina i castic per a adoctrinar. En l'encreuament d'interessos entre Església i Estat, la doctrina catòlica va servir per a legitimar aquest control femení. Milers de dones de totes les edats i procedències van ser condemnades sense delictes i tancades sense juí en nom d'eixa moral. Sota una disfressa de caritat es va ocultar una realitat plena d'abusos, treballs forçats,

furt de bebés i violacions sistemàtiques dels drets humans. L'autora, Carmen Guillén, va rebre el Premi a la Millor Tesi Doctoral en matèria de violència de gènere amb un estudi a fons sobre aquesta perversa institució.

CATHERINE GAUTHIER

EM SEMBLA QUE NO EN TINDRÉ

Godall Edicions, Barcelona, 2025, 138 pàg.

Aquest llibre trenca el silenci entorn de la no maternitat a través de cinc històries íntimes i sinceres de dones que contenen, sense embuts, les seues raons per a no ser mares. Amb valentia i profunditat, aquestes veus comparteixen les pressions socials, culturals i familiars que han hagut d'afrontar per a no encaixar en el model tradicional de la maternitat, així com les dificultats i els estigmes que sovint comporta aquesta decisió. Partint de la pròpia experiència personal de l'autora i enriquit amb entrevistes a altres dones que, com ella, no són ni seran mares, el llibre ens fa reflexionar sobre la diversitat de les eleccions femenines i el respecte a la llibertat individual. Una contestació contundent contra el mateix concepte

de nul·lípara, el terme mèdic que fa referència a 'les dones o femelles que no han parit'. L'autora, dissenyadora gràfica i il·lustradora canadenca de renom, és experta en la narració d'històries amb perspectiva feminista.

EDICIÓ I PRÒLEG DE JOSEP BATALLER

MARÍA BENEYTO. ALTRA VEU POESIA (1952-2003)

Institució Alfons el Magnànim, València, 2025, 281 pàg.

El volum, fruit de la col·laboració entre la Institució Alfons el Magnànim i l'Acadèmia Valenciana de la Llengua amb motiu del nomenament, el 2025, de Maria Beneyto com a Escriptora de l'Any, conté els set llibres seus de poesia en valencià més un grup de poemes de temàtica diversa, recuperats de publicacions periòdiques o, en alguns casos, inèdits. L'edició i selecció dels poemes està a càrrec de Josep Ballester, autor també del text introductor. La seua poesia destaca per la preocupació cívica i la denúncia de la condició social de la dona i per la dialèctica entre el món rural i l'urbà, temes que sempre es conjuguen a partir d'una reflexió marcada per una època

i pel patiment d'una biografia no exempta de tensions. Beneyto va enfrontar les limitacions imposades a les dones en l'àmbit literari amb una perseverança silenciosa que, a la fi, compta amb el reconeixement que es mereix.

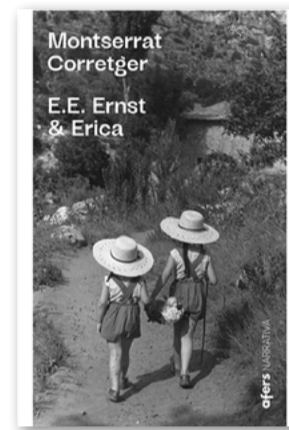
MONTSERRAT CORRETGER

E.E. ERNST & ERICA

Editorial Afers, Barcelona, 2025, 350 pàg.

Erica viu una infantesa estimulants i encurosida en els anys cinquanta. En arribar a l'adolescència, inicia una recerca de la pròpia llibertat. Mentrestant, el món on viu trontolla entre una Europa en construcció durant la guerra freda i l'Espanya de Franco. La plenitud de la xicona arriba amb l'eclosió i els efectes del Maig del 68 a París. Ernst circula entre Reus i Suïssa, immers en els fets socials i polítics, i vetlant per la formació intel·lectual d'Erica. Lectures i converses uneixen aquests dos protagonistes: mentre Ernst viu els seus plaers i les reflexions que es presenten a la seva existència en declivi, Erica descobreix noves experiències, relacions d'afecte i

amistat i llibres que l'aniran construint per a una vida puixant. L'obra mostra la connexió d'ambdós personatges i la recerca que fan, cadascun en el seu camí, del sentit d'un món conflictiu però plaent.

GEM. "PLENA"

VICENT XAVIER CONTRÍ

Sempre hem estat atents als moviments discogràfics de GEM. La cantautora de Benigànim (la Vall d'Albaida) és una de les grans referències de la música pop independent del País Valencià. Després de tres discos publicats, enguany el quart treball arriba amb nou temes que transmeten una reconfiguració emocional i també amorosa.

Només cal passejar-se pels títols de les cançons i escodrinyar els seus versos per a entendre'n el significat. El disc s'obri amb "Plena i lliure" (seducció i enamorament) i es tanca amb "Capvespre" —"Ara ja no vull obscuritat... Cap dia sense veure el capvespre i sense amanéixer"—. Per altra banda, i cal posar l'èmfasi en açò, el relat

té una clara visió femenina en tot el que s'hi explica. La càlida veu de Gema Vañó Guarner té un ferm compromís, en aquest aspecte.

Plena (Bureo Músiques 2026) és un disc majoritàriament de pop electrònic. O com a mínim és el que sobreix si descomptem el bolero de "Memòria" i l'acústica "Ferides". Hi ha dos composicions que destaquen per la seua potència, la invitació al ball, la rebel·lia i l'autoafirmació. Dins de "Que explote tot", GEM ens canta amb l'ànima que "trencarem les cadenes, encendrem la foguera i en una nit salvatge soltarem a la fera" i en "Amor no és dolor" es referma i ens diu: "Ja sé, soc el que necessite per a ser feliç".

La gravació du la signatura de Tono Hurtado, el productor i músic de referència de GEM —i també d'altres dones, com La Maria—. Les cançons s'han gravat en l'estudi Malamute de Xirivella, del mateix Hurtado, i s'han masteritzat en Ultramarinos

—l'aclamat centre d'operacions musicals que els germans Santi i Víctor Garcia tenen a Sant Feliu de Guíxols—. I un últim detall per a referir-nos a la portada. Més explícita i cridanera no pot ser. El dissenyador, Enric Alepuz, ha maquillat el rostre de l'artista com si estiguera fet de fragments de ceràmica, cosits amb fils d'or. Un *kintsugi* humà per a reflectir el valor de la reconstrucció.

Ara només cal vore GEM en directe presentant les noves cançons amb la banda.

QUAN LA TENDRESA NO HI ÉS

CLARA ESTEVE

VALOR SENTIMENTAL**Direcció:** Joachim Trier**Guió:** Joaquin Trier i Eskil Vogt**Fotografia:** Kasper Tuxen**Repartiment:** Renate Reinsve, Inga Ibsdotter Lilleaas, Stellan Skarsgård, Elle Fanning y Cory Michael Smith.**País:** Noruega, 2025

En una preciosa seqüència inicial, una veu en *off* atorga naturalesa humana a una casa. A través de les vivències que ha albergat durant generacions, la casa batega d'alegria, s'enristeix o es fa mal dels clevells físics que l'afligeixen. En eixa casa,

han nascut i crescut dos germanes, Nora (Renate Reinsve) i Agnes (Inga Ibsdotter Lilleaas), juntament amb la mare, després que son pare, Gustav Borg (Stellan Skarsgård) abandonara el país per centrarse en la seua exitosa carrera com a director de cinema.

Valor sentimental construeix un relat íntim sobre la memòria, els vincles familiars i el pes del passat, però llegida des d'una perspectiva feminista, la pel·lícula revela també una reflexió crítica sobre com les dones hereten, gestionen i sostenen l'emoció en estructures afectives marcades pel silenci, l'absència i l'autoritat masculina. La pel·lícula mostra com el dolor femení no és espectacular ni heroic, sinó persistent i silencios. No hi ha grans esclats dramàtics, sinó una acumulació de petites renúncies, de gestos continguts, de decisions ajornades

Joachim Trier —director de la també aclamada *La pitjor persona del món*— estripa i analitza una família trencada utilitzant el seu vessant més bergmanià, buscant la veritat entre les despulles i el perdó entre la desolació vital. A més, utilitza el metallenguatge de manera brillant per a exposar la veritat d'un pare que en ple ocàs de la seua genialitat necessita, per fi, obrir-se de l'única manera que sap fer-ho: mitjançant l'art, concretament, el cinema, utilitzant un personatge per a demostrar-li a la seua filla que la veu i que està orgullós d'ella. No és fàcil acceptar que ton pare només sap parlar amb tu de manera metalingüística. D'això va també la pel·lícula, de posar damunt la taula la necessitat de la tendresa, que, com diu el mateix Trier, "és el nou *punk*". I no hauria de ser, només, cosa de dones.

Les dones i la música: un vincle ancestral
La música tradicional és aquella que ve de les arrels dels pobles, de les seues manifestacions populars, de les diferents etapes vitals que anem travessant els éssers humans, del treball diari. En definitiva, de tot allò que conforma un imaginari respecte a la forma de sentir qui som i d'on som. En aquest sentit, les dones, sense saber-ho, n'hem sigut un pilar fonamental per ser les principals transmissores de la cultura popular, ja que mentre féiem els quefers diaris, així com altres tasques com determinades faenes al camp, anàvem acompanyades de fills i filles que rebien inconscientment tots aquests sabers. Uns sabers que prenien diverses formes i formats, des de cants i cançons, balls, jocs o contes populars, entre altres. Una funció d'una importància immensa, que, no obstant, no impedia que les dones estiguérem relegades a un lloc totalment secundari i passiu sent sempre la filla de, la dona de o la germana de, de manera que les activitats que dúiem a terme havien d'estar de conformitat amb les decisions de l'home. I és que durant molt de temps, les dones hem hagut d'encaixar tot això amb resiliència, però amb força per a continuar avançant per tal d'estar presents en totes les manifestacions socials i, per tant, també en les musicals.

De la repressió a la visibilitat

Entrat el segle XX, en el món de la música, són pocs els exemples que tenim de dones que hagen desenvolupat una carrera musical de manera autònoma i ocupant un paper protagonista com a caps de cartell. Primava un rol passiu i expositiu, realçant valors com la bellesa, el saber estar o l'acompanyament. Cal recordar que durant la Guerra Civil espanyola i la dictadura s'imposen uns valors i, per tant, unes actuacions controlades per la repressió del moviment, on les dones teníem un paper totalment subjugat a les decisions dels hòmens. Durant molts anys, aquest sistema de creences, valors i maneres de fer, generalment masculistes, passaren a formar part del pensament general de les persones com "el que és normal", o dit en altres paraules, el cànon. La interiorització d'açò va marcar a foc l'imaginari col·lectiu i, en conseqüència, es va reflectir en les expressions socials i culturals de la societat en general, com és la música popular, sense deixar espai a les dones per a actuar des de la llibertat. En cas de fer-ho, les dones eren, en primer lloc, insultades i menyspreades, i, tot seguit, se'ls feia el buit.

Cap a finals del segle XX i principis del nou mil·lenni, observem amb més normalitat la inclusió de dones en formacions de música tradicional, encara que malauradament en la majoria dels casos fora només per a cantar. Alguns exemples d'açò són *cantaïres* d'estil com ara Victòria Sousa, Marina Fenolleres, Teresa Segarra, entre moltes altres; en altres estils Araceli Bañuls, Carraixet amb les germanes Giner, Eva Dénia o Mara Aranda; i músiques, com Rosa Chirivella Rausell, de Foios, considerada la dona pionera en el món de la dolçaina i el tabalet, que començà a tocar en 1954, quan tenia només sis anys. Altres músiques pioneres valencianes destacades serien Matilde Salvador, M.ª Teresa Oller o Cèlia Giner, directora de l'orquestra de pols i pua de barri d'Orba, al Parc Alcosa.

Així les coses, a poc a poc, algunes dones començarem a prendre la iniciativa i a tindre cada vegada més visibilitat més enllà de ser només cantants, llançant-nos a oferir noves actuacions, i d'aquesta manera

“

Les dones, sense saber-ho, hem sigut un pilar fonamental de la música tradicional per ser les principals transmissores de la cultura popular

DONES I MÚSICA TRADICIONAL: UN VINCLE DE SEMPRE I PER A SEMPRE

Rosa Chirivella Rausell (a l'esquerra), pionera en el món de la dolçaina i el tabalet, amb la seua germana, María Luisa

ser nosaltres mateixes les que decidim les formacions musicals que volem i els rols a desenvolupar dins d'aquestes. És el cas del grup Sis Veus; Noelia Llorens, *Titana*; Tesa, que fusiona rap amb música tradicional; Maria Bertomeu, *La Maria*; la formació Va de Dones; o Sandra Monfort, entre moltes altres. També són destacables, en aquest sentit, les músiques Maribel Crespo, Isabel Láuzara, Raquel Cruzes i moltíssimes altres més.

En l'actualitat, trobem cada dia més mostres de dones protagonistes de la seua carrera musical i, per tant, més referents en aquest sentit, gràcies al camí que feren les pioneres i també gràcies a les lleis que s'han anat aprovant per a donar-nos l'espai públic pel qual tant hem lluitat i revertir així el la invisibilització a què tant de temps hem estat sotmeses. No obstant això, la criptogínia, el sostre de vidre o la síndrome de la impostora són encara qüestions amb què hem de bregar per a seguir avant.

La necessària evolució de les lletres

Les lletres de les cançons ens aporten informació de com era la societat del moment, ja que, en la música popular, la improvisació era bastant comuna en moltes composicions on la gent mostrava la seua gràcia i creativitat. És per açò

que han quedat llargament documentats en infinitat d'arxius sonors, així com en escrits, els valors masculistes que regnaven en la societat. D'aquesta manera, quan les xiques érem xicotetes, havíem de fer bonat; de fadrines, havíem de ser boniques i amables per a trobar un home i casar-nos; ja casades, havíem de ser mares; quan érem les sogres, érem el dimoni i, quan érem iaies, passàvem a ser objecte de mofa. Vet ací alguns exemples extrets de cobles populars.

*Xiquetes almidoneu-vos
que a la setmana que ve,
vindrà una barca de novios
per a aquella que no té.*

*Xiques si voleu casar-se
feu sempre el que vos dic,
i al primer xic que vos parle
agafeu-lo del melic.*

*Una guèla es tira un pet
A la soca d'una figuera
Totes les figues ballaven
Al so del pet de la guèla.*

La bellesa, en concret, era un tema recurrent en les lletres. Es considerava una qualitat

important per a ser acceptada en societat i per a poder trobar marit, i era l'única cosa que se'ns exigia, juntament amb la nostra virginitat. Els hòmens, en canvi, eren els depositaris de la riquesa, la força i la intel·ligència. L'ús de diminutius també era bastant freqüent, i un exemple del tracte protector i paternalista que es conferia a les dones, considerades el sexe dèbil. Així ho mostren aquestes lletres:

*La xica per a casar-se
ha de tindre condicions,
ha de ser "guapa" i amable
tindre diners a muntó
i un "novio" que se'ls aguarde.*

*Xicoteta i redoneta
com un granet de "civà",
el que tens de xicoteta,
ho tens de "resalà"*

Fins i tot, trobem lletres que mostren l'ús de la violència masculista per a aconseguir que la dona es doblegue a la voluntat de l'home:

*Arracona-me-la,
tira-me-la al racó,
si és casada no importa,
si és fadrina millor.*

*Esta nit vaig a parlar-li
a una xica llauradora,
si m'arriba a dir que no
la tire a la regadora.*

Aquests versos són el reflex d'una societat passada, d'una societat que, de manera improvisada, contava allò que ocorria i a la seua manera, sense considerar que allò que deien, algun dia seria tema de crítica o debat. En aquest sentit, ha sigut simptomàtica la renovació en les lletres de les cançons, una tasca en què, no obstant això, cal continuar treballant. La música està viva i és transmissora de valors, per això cal adaptar les lletres al context actual, en un format proper als valors que volem que imperen, que siga ben rebut i que faça progressar la música tradicional. Són testimonis d'aquesta evolució, la transformació, a càrrec de Noèlia Llorens, *Titana*, i de qui signa aquest article, dels anteriors fragments en aquests que segueixen:

*Arracona-me-la,
tira-me-la al racó,
una planta bonica,
que faça moltes flors*

*Esta nit vaig a parlar-li
a una xica llauradora,
si m'arriba a dir que no,
jo em pegue la mitja volta.*

Les dones, sempre presents

Fet i fet, les dones sempre hem estat presents, al principi en els àmbits més domèstics i íntims, i a poc a poc ocupant àmbits públics amb més i més força. Gràcies a dones valentes i encoratjades hem anat trencant sostres de vidre per a expandir-nos i reclamar els espais que abans se'ns negaven amb noms propis. Hui podem dir clarament que ara formem part de la música tradicional com a subjectes i no com a objectes, i per això, som conscients i actuem des d'una vessant transformadora i

activa. Dalt i baix de l'escenari. Si ho hem aconseguit és en gran manera gràcies a l'adopció d'una mirada àmplia i igualitària, que només és possible des del feminisme. Visca el 8 de Març i avant, amb veu pròpia!

“

Hui podem dir clarament que ara formem part de la música tradicional com a subjectes i no com a objectes